

Pr. prof. dr. Constantin Coman

**EXPERIENTIA RERUM,
IMPORTANT CONCEPT GNOSEOLOGIC
ȘI HERMENEUTIC
LA SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR**

Invitat, anul acesta, să particip la mai multe simpozioane închinare Sfântului Ioan Gură de Aur, mi-am propus să investighez aspecte mai puțin cunoscute din teologia Sfântului Ioan și mai ales să pun în circulație texte noi din uriașa sa operă, atrăgând atenția asupra lor și subliniind relevanța acestora pentru unul sau altul din domeniile cercetării teologice.

Cred că opera Sfântului Ioan Gură de Aur rămâne în continuare mult nedreptățită datorită dimensiunilor sale greu de cuprins. Și spun acest lucru semnalând că, în mentalitatea comună, Sfântul Ioan Gură de Aur nu este socotit un teolog de dimensiunile Sfântului Vasile cel Mare sau ale Sfântului Grigorie Teologul sau că este mai curând un teolog practic, pastoral și mai puțin ceea ce am numi astăzi un teolog sistematic. Eu l-aș socoti mai curând un teolog complet, care duce discursul teologic până la latura sa practică, dar nu ignoră, ci, dimpotrivă, dezvoltă foarte mult baza lui teoretică. Dar nu aceasta este tema intervenției mele.

1. Enunțul problemei

Intervenția mea la simpozionul de față are în vedere un concept hermeneutic frecvent întâlnit la Sfântul Ioan Gură de Aur. Este vorba de ceea ce latinii au tradus prin *experientia rerum*. În originalul grec, acest concept este reprodus prin sintagma *πειρα των πραγματος*. În limba română putem prelua ușor traducerea latină, vorbind astfel despre *experiența lucrurilor* și înțelegând prin aceasta *experiența directă și personală a lucrurilor, pe care cineva o are în contact nemijlocit cu realitatea, oricare ar fi aceasta*.

Părintele Stăniloae traduce în limba română acest cuvânt prin *cercare*. Deși astăzi cuvântul *cercare* nu mai este uzual în vocabularul limbii române, totuși l-am amintit pentru că rădăcina din care se naște familia de cuvinte respectivă presupune confruntarea directă a omului cu presiunea unei realități exterioare. În limba română s-a păstrat mai curând conotația negativă a cuvântului: când spune că cineva *a fost încercat* sau că *a trecut printr-o încercare*, înțelegem că a făcut experiența unui lucru neplăcut, a unei suferințe etc. În literatura patristică, în general, și la Sfântul Ioan Gură de Aur, în special, *experientia rerum* sau *πειρα των πραγματος* este *cercarea* nu numai a lucrurilor negative și dureroase, ci și a lucrurilor bune, plăcute, este *cercarea* tuturor lucrurilor.

De ce este atât de important acest concept la Sfântul Ioan Gură de Aur? Pentru că este invocată în mod frecvent ca temei al cunoașterii și al înțelegerii, alături de Dumnezeieștile Scripturi sau de Cartea cea vie a Făpturii sau a Creației. Vom înțelege și mai bine importanța acestui reper gnoseologic, acestui izvor al cunoașterii teologice, luând în calcul faptul că acesta este promovat de cel mai mare exeget din toate timpurile al Sfintelor Scripturi. Sfântul Ioan Gură de Aur, atașat ca nimeni altul de Dumnezeieștile Scripturi, cunoscător și exeget neîntrecut al acestora, este departe de a aluneca în pericolul exclusivismului sau absolutismului biblic.

Recuperarea acestui concept pentru teologia contemporană cred că este foarte necesară, tocmai pentru că se observă uneori, fără prea mult efort, că însăși teologia noastră ortodoxă operează cu un fel de *exclusivism biblic*, care se ascunde sub înșelătoarea justificare că noi nu ne întemeiem numai pe Sfânta Scriptură, ci și pe Sfinții Părinți. Numai că, atunci când vorbim despre Sfinții Părinți, avem în vedere scrierile lor. Reflexul sau, dacă nu socotiți drept barbarism, obsesia izvorului scris rămâne, după cum rămâne și riscul exclusivismului scripturistic, cu diferența că cel incriminat de noi are în vedere raportarea exclusivă la Sfânta Scriptură, în timp ce acela căruia îi cădem noi victime se extinde și la scrierile Sfinților Părinți. Nu încetează însă a rămâne exclusivism scripturistic sau scriptic, adică întemeierea pe un izvor scris cu autoritate. Nu cred că este nevoie să aduc argumente în sprijinul acestei afirmații. Voi invoca numai metoda arhicunoscută în duhul căreia studiile noastre, ca și manualele noastre de teologie, sunt împănate cu texte din Sfânta Scriptură și din Sfinții Părinți.

Depășirea sau ieșirea din inerția foarte dăunătoare a exclusivismului

biblic - caracterizat de un mare teolog grec contemporan drept una din cele mai mari monstruoziități teologice - echivalează cu recursul la ceea ce Sfântul Ioan Gură de Aur numește *experientia rerum, experiența nemijlocită a lucrurilor*.

De altfel, nici nu ar fi trebuit să ne spună Sfântul Ioan Gură de Aur acest lucru. Pur și simplu, pentru că este unul de bun-simț. În practica noastră cea mai elementară, noi acceptăm experiența personală ca pe cel mai credibil reper gnoseologic. În limba română există chiar o foarte interesantă distincție între cunoaștere (cunoștință) și știință. Nu spunem despre un lucru sau despre o persoană că o cunoaștem, decât în situația în care am avut un contact direct cu aceasta, cel puțin la nivelul văzului. Dar, atunci când numai am văzut pe cineva, vom spune „îl cunosc numai din vedere“, mărturisind că este o cunoaștere minimală, dar este o cunoaștere. Spre deosebire de situația în care nu am văzut persoana respectivă - sau obiectul sau locul - dar mi s-a spus sau am citit despre ea. În această situație suntem îndreptățiți să spunem că știm despre persoana respectivă - sau despre oricare altă realitate - dar nu o cunoaștem. Așadar, se face o foarte clară diferență între cunoaștere și știință. Știința înseamnă deținerea unui volum mai mare sau mai mic de informații furnizate de un izvor exterior nouă, fie că este o altă persoană, fie că este orice mijloc de comunicare, în timp ce cunoașterea presupune contactul nemijlocit, cel puțin la nivelul vederii, cu persoana sau obiectul de cunoscut. Este și motivul pentru care recunoaștem instinctiv o gradație a cunoașterii, de la minimum la maximum. Minimum când, așa cum spuneam, am văzut, dar n-am comunicat. Creșterea gradului de cunoaștere depinde de măsura comunicării. Dar nu a comunicării numai prin cuvânt. Dacă vorbim cu persoana respectivă, putem afla lucruri importante despre ea din propria gură. Dar ceea ce aflăm rămâne tot știință, deși mult mai credibilă. Cunoștința intervine în momentul în care începe experiența nemijlocită a relației cu persoana respectivă. Vom cunoaște în timp, din experiența nemijlocită a manifestărilor față de noi sau față de alții în prezența noastră, că persoana respectivă este bună sau răutăcioasă, răbdătoare sau nerăbdătoare, caldă și iubitoare sau rece și egoistă etc. Măsura cea mai înaltă a cunoașterii este conferită, evident, de măsura unei relații depline care este relația de dragoste, în care cei doi ajung la cel mai înalt grad de deschidere și de comunicare, nu numai la nivelul cuvântului, ci mai ales la nivelul simțirii. Nu intenționez să dezvolt mai mult această problemă, deși ar fi foarte interesantă. Aș mai

spune numai un lucru relevant pentru comunicarea noastră, anume acela că actul de cunoaștere este posibil la propriu sau în sensul strict al cuvântului numai în spațiul unei relații interpersonale, adică între două persoane, nu și între o persoană și un lucru neînsuflețit. Lucrul, oricare ar fi el, poate fi parte a relației dintre două persoane, așadar, semn, mijloc sau instrument prin care sau în care se manifestă o persoană către o altă persoană. Dar acest aspect este unul complex și nu intră în iconomia acestei prezentări.

Mă opresc aici, sperând că cele de mai sus ne ajută să înțelegem conținutul concret al conceptului *experientia rerum*.

Din Sfintele Scripturi ca și din scrierile Sfinților Părinți luăm știință despre realitățile despre care acestea vorbesc, în principal, despre Dumnezeu și despre iconomia dumnezeiască. Cunoștința ar trebui să ne vină din experiența nemijlocită a relației personale cu Dumnezeu. Sigur că lucrurile nu sunt așa de simple cum oarecum sunt prezentate aici din dorința de a argumenta o anume teză. De reținut însă un lucru evident, că teologia noastră academică refuză să se raporteze la experiența personală ca temei al teologisirii și se raportează exclusiv la informația din Scripturi, fie că acestea sunt cele sfinte, fie că sunt cele ale Părinților Bisericii, fie ale teologilor contemporani.

Și aceasta în condițiile în care relația noastră cu Dumnezeu este sau ar trebui să fie extrem de bogată și intensă, dacă ținem seama de viața creștinească în aspectul ei particular sau public, comunitar și de bogăția acesteia, mai ales, în tradiția noastră ortodoxă. Începând cu rugăciunea individuală care este cel puțin zilnică și care este o vorbire, deci o întâlnire, cu Dumnezeu și până la Dumnezeiasca Liturghie în care ne împărtășim cu Însuși Trupul și Sângele Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos, o nesfârșită gamă de acte, gesturi care dau sau ar trebui să dea conținut experienței noastre directe a relației personale cu Dumnezeu. Deși este un lucru mai mult decât evident, am să semnaliez postura paradoxală în care se plasează teologul care, venind de la Biserică, după ce a slujit Dumnezeiasca Liturghie și s-a împărtășit cu Dumnezeieștile Taine, predă orice curs de teologie exclusiv pe temeiul surselor scrise provenind din trecut, fără să se raporteze de niciun fel la experiența personală a întâlnirii cu Dumnezeu, pe care tocmai o făcuse, fără să citeze în vreun fel această experiență proprie. Această atitudine trădează fie lipsa noastră de credință sau încredere în adevărul lucrurilor pe care le facem, ai căror eroi suntem, fie, în cel mai fericit caz, lipsa noastră

de participare la lucrurile respective.

De ce totuși nu invocăm niciodată experiența personală atunci când vorbim despre Dumnezeu? Sau, de ce teologia academică refuză recursul la experiența personală a relației cu Dumnezeu ca bază a teologhisirii, alături de Sfintele Scripturi și Sfinții Părinți? Mai mult chiar, de ce evită încă teologia noastră academică, în cea mai mare parte a ei, să se întemeieze pe viața liturgică prezentă a Bisericii Ortodoxe, atât de bogată? Ar trebui să semnalăm un pas important în această direcție, observând cel puțin la câțiva teologi contemporani creșterea interesului pentru textele liturgice și citarea acestora alături de Sfintele Scripturi și de scrierile Sfinților Părinți, ca temeuri pentru discursul teologic. Se rămâne totuși obsesiv la texte, la izvorul scris, nu la lucrarea care se săvârșește și la care participăm direct. Și atunci când vorbim despre Sfânta Tradiție, ne grăbim să o definim tot prin includerea în aceasta a unui șir nedeterminat de scrieri: cele patristice, hotărârile sinoadelor ecumenice, textele liturgice etc.

Părintele Dumitru Stăniloae a făcut un pas în sinteza sa de teologie dogmatică, dar nu suficient de convingător, vorbind despre „cunoașterea lui Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieții“, sugerând prin aceasta experiența personală ca reper gnoseologic.

Pasul fundamental care trebuie făcut și în sprijinul căruia sper să aduc suficiente argumente din opera Sfântului Ioan Gură de Aur - păcătuind, iată, eu însumi prin rămânerea la sursele scrise - este asumarea experienței directe ca sursă alternativă sau complementară sau paralelă pentru actul teologhisirii, evident în dialog cu sursele scrise, consfințite ca normative de către Biserică, sau ca reper gnoseologic și hermeneutic, care să fie în mod obligatoriu luat în calcul în actul de cunoaștere sau de înțelegere teologică.

Vă rog să mă iertați pentru această introducere prelungită. Am făcut-o tocmai pentru a pune în lumina care se cuvine tema pe care o propun atenției dumneavoastră, plecând de la opera Sfântului Ioan Gură de Aur.

Sfântul Ioan Gură de Aur face deseori, spuneam, referiri la *experientia rerum*. Ceea ce nu era cu puțință altădată, acum este cu puțință datorită instrumentului magic care se cheamă calculatorul: o statistică cât se poate de exhaustivă a folosirii unui termen sau altul. Beneficiind de opera integrală a Sfântului Ioan Gură de Aur în format digital, tastăm cuvântul care ne interesează, în cazul nostru *πειρα*, și aflăm că el este folosit de Sfântul Ioan exact în această sintagmă - *η πειρα των πραγματος* sau *των πραγματος*

η πειρα - de aproximativ 100 de ori și de multe alte ori în forme incomplete sau modificate, dar cu același înțeles. Tastăm numai cuvântul πειρα, *experientia* și aflăm că el este folosit ca atare sau în cuvinte compuse de peste 2.000 de ori.

De cele mai multe ori, contextul este așa cum spuneam gnoseologic sau hermeneutic, legat adică de problema cunoașterii sau a înțelegerii realităților ce țin de Dumnezeu, de lucrarea Sa în lume sau de raportarea omului la Dumnezeu. Sfântul Ioan folosește acest cuvânt acordându-i semnificația unui *terminus tehnicus*. De nenumărate ori folosește o frază aproape stereotipă, prin care subliniază rolul experienței în actul cunoașterii sau al înțelegerii. Iată câteva exemple din nenumăratele care ar fi putut fi citate:

„Și *experiența lucrurilor* ne învață pe noi...”¹

„... pentru ca *experiența lucrurilor* să le devină acestora învățător”².

„... nu te-a învățat *experiența lucrurilor* că mâna lui Dumnezeu este cea care se face văzută în omul drept?”³

„Cum că din pricina lenevirii suferim toate, aceasta strigă și *experiența lucrurilor*”⁴.

„Căci nu putem, zice, să slujim și lui Dumnezeu, și lui mamona; este nevoie ca pe unul să-l iubești și pe celălalt să-l urăști. Aceasta strigă și *experiența lucrurilor*. Cei care reușesc să înșele lăcomia pentru bani, aceștia sunt cei care-L iubesc pe Dumnezeu cum se cuvine...”⁵

„Și că așa este se poate învăța sau afla și din *experiența lucrurilor*.”⁶

„...educându-ne firea și învățându-ne prin intermediul *experienței*.”⁷

Aș putea cita în acest sens nenumărate mărturii din opera Sfântului Ioan

1. και. τῶν πραγματων η̄ πειῶρα διδαξει ῡμας. In Genesim 53.131.8.

2. ἵνα τῶν πραγματων η̄ πειῶρα διδασκαλος αυ.τοις γενηται. In Genesim 53.277.45-46.

3. ουκ ενπαι,δευσε, σε τῶν πραγματων η̄ πειῶρα, ο[τι η̄ τουῦ Θεουῦ χει,ρ ενστιν η̄ περιφανη[το.ν δικαιον καθιστωῶσα; In Genesim 54.494.4.

4. {Οτι γα.ρ α.πο. ρα.θυμι,ας α[παντα ῡπομε,νομεν, αυνη. βοα|ῶ τῶν πραγματων η̄ πειῶρα. In Genesim 54.524.57-58 .

5. Ουν δυ,νασθε γα.ρ, φησι,, Θεωῶ| δουλευ,ειν και. μαμωνα|ῶ. αννα,γκη γα.ρ εννο.ς ε;χεσθαι, και. το.ν ε[τερον μισειῶν. Και. ταυῶτα και. αυνη. τῶν πραγματων η̄ πειῶρα βοα|ῶ. Οἱ γουῶν τηῶς τῶν χρημα,των ενπιθυμι,ας καταγελα,σαντες, οῡτοι μαλιστα, εινσιν οἱ το.ν Θεο.ν ανγαπωῶντες ως χρη,. In Joannem 59.68.17-25.

6. Και. ο[τι τουῦτο ου[τως ε[ξει ἱ̄κανο.ν ανπο. τηῶς πει,ρας τῶν πραγματων μαθειῶν. In epistulam ad Ephesios 62.37.5-6.

7. παιδευ,οντα αυτωῶν τη.ν φυ,σιν. και. διδα,σκοντα δια. τηῶς πει,ρας (De futurae

Gură de Aur, pe care le-am cules și le am în memoria calculatorului meu. Dar timpul nu ne permite. Voi mai cita două texte care surprind foarte clar poziția Sfântului Ioan Gură de Aur față de raportul între cuvânt sau percepție și exprimare rațională și experiența directă a lucrurilor:

„Cum au văzut profeții ceea ce au văzut nu ne este dat nouă să spunem. Căci nu este cu putință să explicăm prin cuvânt modul vederii. Numai acela știe cu claritate cum a fost, care a învățat prin *propria-i experiență*. Dacă de multe ori, nici lucrurile sau pătimirile firii nu sunt cu putință a le înfățișa prin cuvânt, cu cât mai mult modul de lucrare a Duhului.“⁴⁸

În fine, o afirmație a Sfântului Ioan cu caracter sentențios: „Cuvântul nu este în măsură să înfățișeze totul. Este nevoie de *experiență* și din cunoaștere prin *experiență* (experiere).“⁴⁹

2. Căi alternative și complementare Sfintelor Scripturi

Deși cucerit întru totul de Sfintele Scripturi - cărora le dedică aproape întreaga sa energie creatoare - Sfântul Ioan este departe de a promova un exclusivism biblic sau un monopol al Sfintelor Scripturi în sfera cunoașterii teologice sau cea a comunicării omului cu Dumnezeu. Pentru o hermeneutică biblică hrisostomică, este foarte important de consemnat că Sfântul Ioan vorbește foarte clar și cu insistență și de alte căi de cunoaștere teologică și de dialog între Dumnezeu și om, alternative sau complementare Sfintelor Scripturi.

Această atitudine hermeneutică a Sfântului Ioan Gură de Aur, care respinge absolutizarea Sfintelor Scripturi, este exprimată în două direcții. Pe de o parte, prin afirmarea unor căi alternative la Sfânta Scriptură de cunoaștere teologică și de comunicare cu Dumnezeu și, pe de altă parte, prin valorizarea Sfintelor Scripturi prin raportare la istorie, adică prin respingerea autonomiei Bibliei, sau a considerării acesteia ca mărime în sine, suficientă sieși.

a. Comunicare prin dialog direct

— Sfântul Ioan se referă deseori la o *comunicare prin dialog direct între vitae deliciis* 51.349.38-39).

8. Το. πῶς οὐρωσιν οἱ προφηεῖται ταῦτα, ἀ[περ οὐρωσῖν. οὐχ ἡ με.τερον εἰ πειθῶν οὐν γα.ρ δυνατο.ν ἐρμηνευθηῖναι λό.γω] το.ν τροπον της οἴψεως· ἀλλ' ἐνκειθνος μο,νος οἰδε σαφῶς. ον τηῶ] πειρα μαθω,ν. Εἰν γα.ρ φυ,σεως εἴργα και. πα,θη πολλα,κις οὐνδει.ς αν .ν παραστη,σειε λο,γω], πολλῶ] μαῶλλον το.ν τρο,πον της τουῦ Πνευ,ματος ἐννεργει,ας. in Isaiam 497 1.1.70-497 1.1.83.

9. Ἐλλ' οὐκ ἰσχυ,ει, ο' λο,γος παραστηῖσαι το. παῶν· πειρας χρε,ια. και. της δια.

Dumnezeu și oameni. Acesta cunoaște două etape: una este perioada de început a omenirii și cealaltă este perioada de după Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu și Pogorârea Sfântului Duh. Comunicarea directă și nemijlocită este după mărturia Sfântului Ioan superioară celei prin Scripturi.

„La început, când a făcut Dumnezeu pe om, Dumnezeu vorbea cu oamenii atât cât era cu putință oamenilor să audă. De pildă, a venit la Adam și i-a vorbit; a certat pe Cain; a stat de vorbă cu Noe; a fost oaspetele lui Avraam. Dar nici când toți oamenii au căzut în grele păcate, nici atunci, Creatorul tuturor nu și-a întors desăvârșit fața de la neamul omenesc. Când în cele din urmă oamenii au ajuns nevrednici de a mai vorbi cu Dumnezeu, Dumnezeu, vrând să reînnoiască prietenia cu ei, le-a trimis scrieri ca unor oameni care stau departe, pentru a atrage la el toată firea omenească.“¹⁰

Începând comentariul la Evanghelia după Matei, Sfântul Ioan face o afirmație surprinzătoare, cu trimitere la locul Sfintelor Scripturi în economia dumnezeiască: „Ar fi trebuit să nu avem nevoie de ajutorul Sfintelor Scripturi, ci să avem o viață atât de curată, încât harul Duhului să fi ținut locul Sfintelor Scripturi în sufletele noastre. Și după cum Sfintele Scripturi sunt scrise cu cerneală, tot așa ar fi trebuit ca și inimile noastre să fi fost scrise de Duhul Sfânt“. Reia apoi afirmația făcută la începutul comentariului la cartea Facerii: „Dumnezeu nu a vorbit prin scrieri cu Noe, cu Avraam și cu urmașii lor, Iov și cu Moise, ci a vorbit față către față, pentru că a găsit sufletul lor curat. Când însă întreg poporul a căzut în grele păcate, atunci, da, a fost nevoie de scrieri, de însemnarea în scris a tuturor faptelor și cuvintelor lui Dumnezeu.“¹¹ Menționăm faptul că această vorbire directă a lui Dumnezeu cu oamenii are și o a doua etapă, foarte importantă. Iată ce spune Sfântul Ioan despre aceasta: „Același lucru s-a petrecut nu numai pe vremea sfinților din Vechiul Testament, ci și pe vremea sfinților din Noul Testament. Dumnezeu n-a dat ceva scris Apostolilor, ci în loc de scrieri, le-a făgăduit că le va da harul Duhului, zicând: Acela vă va aduce aminte de toate.“¹²

Marele și unicul exeget al Sfintelor Scripturi nu se teme să avanseze și o ierarhizare a acestor căi de comunicare, așezând comunicarea prin Scripturi pe locul secund, numindu-o cea de-a doua cale sau al doilea leac.

πει,ραç γνω,σεωç. In epistulam ad Hebraeos 63.59.16-33.

10. *Omilii la Facere*, p. 15.

11. *Omilii la Matei*, p. 15.

„Și ca să cunoști că era mai bună această cale, ascultă ce spune Dumnezeu prin profetul Ieremia: «Și voi face cu voi testament nou, dând legile mele în mintea lor și le voi scrie pe inimi și toți vor fi învățați de Dumnezeu» (Ieremia 31, 31, 33). Pavel, de asemenea, arătând superioritatea acestei căi, spune că a primit legea «nu pe table de piatră, ci pe tablele de carne ale inimii» (II Cor. 3, 3). Cu vremea însă, oamenii s-au abătut de la drumul cel drept; unii din pricina învățăturilor greșite, iar alții din pricina vieții și purtărilor lor; de aceea a fost nevoie să fie însemnate iarăși în scris faptele și cuvintele lui Dumnezeu. Gândește-te cât de rău am ajuns! Noi care eram datori să viețuim atât de curat, încât să nu mai avem nevoie de ajutorul Sfințelor Scripturi, ci în loc de hârtie, să fi dat Duhului inimile noastre spre a scrie pe ele, am pierdut cinstea aceasta și am ajuns să avem nevoie de scrieri. Și, cu toate acestea, nici de acest al doilea leac, de Sfintele Scripturi, nu ne-am folosit cum trebuie. Noi suntem de vină că am avut trebuință¹³ de Sfintele Scripturi.“

b. Cunoașterea lui Dumnezeu prin intermediul creației

Răspunzând la întrebarea de ce Sfintele Scripturi nu au existat dintru început, Sfântul Ioan Gură de Aur își oferă prilejul de a vorbi pe larg despre o altă cale de comunicare, de vorbire a lui Dumnezeu cu oamenii, altă cale de cunoaștere teologică, *cea prin intermediul creației*.

„Din care pricină nu ne-au fost date Scripturile de la început?“ se întreabă retoric Sfântul Ioan. Și răspunde printr-un enunț aforistic extrem de important: „*Deoarece nu prin scrieri, ci prin lucruri a voit Dumnezeu să învețe (educe) firea oamenilor!*“ Ce înseamnă prin lucruri? Se întreabă și Sfântul Ioan și tot el răspunde la fel de scurt și ferm: „Prin intermediul creației înseși!“¹⁴ În sprijinul acestei afirmații arăta cazul păgânilor care nu au beneficiat nici măcar mai târziu de Scripturi și despre care Sfântul Apostol Pavel spune că nu sunt îndreptățiți să invoce neștiința, pentru că „*ceea ce se putea cunoaște despre Dumnezeu le este arătat*“ (Romani 1,19).

Dezvoltând spusele Apostolului Pavel: „*Cele nevăzute ale Lui se văd de la facerea lumii, înțelegându-se din fapte, adică veșnica lui putere și*

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*.

14. *Omilia a IX-a către antiohieni*, traducere de pr. prof. dr. Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 2002, p. 14-15.

dumnezeirea“ (Rom. 1, 2), Sfântul Ioan vorbește despre „arătare“ ca mijloc de descoperire sau de comunicare din partea lui Dumnezeu și despre „vedere“ ca instrument credibil de receptare a acestei vorbiri, sau a acestui limbaj dumnezeiesc: „Răspunde-mi, cum vorbesc (cerurile)? Glas nu au, nici gură și nici limbă? Cum vorbesc atunci? Prin însăși (arătarea) și vederea lor. Cerul tace, dar vederea acestuia scoate glas ca de trâmbiță, strălucitor, învățându-ne prin mijlocirea ochilor, și nu prin aceea a auzului!“ De ce Dumnezeu a preferat acest mod de vorbire: întâi, pentru că simțul văzului este „și mai fidel, și mai clar“ decât cel al auzului, apoi, pentru că limbajul acesta al arătării și al vederii este mult mai puțin restrictiv decât cel al scrișului. „Dacă ne-ar fi învățat prin cărți și prin scriere - spune Sfântul Ioan - cel care știa carte ar fi învățat prin cele scrise, dar cel care nu știa carte ar fi plecat fără a se folosi cu ceva, dacă nu l-ar fi învățat cineva. Cel bogat ar fi avut cu ce să cumpere cartea, dar cel sărac nu ar fi putut să o aibă. Și, iarăși, cel care știe limba care vorbește prin mijlocirea literelor poate cunoaște cele cuprinse în text, dar toți cei care nu cunosc limba ar pleca fără să învețe ceva... Cu cerul nu este așa, ci și scitul, și barbarul, și indianul, și egipteanul, și orice om care merge pe pământ poate înțelege limba lui... În această carte și înțeleptul, și omul simplu pot citi, și săracul, și bogatul...“¹⁵

Tema aceasta este foarte importantă pentru Sfântul Ioan. De aceea revine asupra ei în nenumărate rânduri. „Nu am învățat de la început din Scripturi cunoașterea lui Dumnezeu“¹⁶ spune altundeva.

c. Experiență personală, nemijlocită, a Dumnezeirii

Sfântul Ioan Gură de Aur vorbește despre posibilitatea experienței directe, personale și nemijlocite ca fiind, de fapt, calea prin excelență de cunoaștere a lui Dumnezeu.

El face o foarte interesantă asociere a experienței pe care o facem din lucruri (experiența contactului nostru nemijlocit cu lucrurile, cu realitățile) cu cuvântul Scripturii. Este clar că, pentru Sfântul Ioan Gură de Aur, cele două repere se regăsesc separat și se verifică reciproc. Insistența cu care Sfântul Ioan aduce în discuție proba experienței nemijlocite este un argument că întemeierea noastră este în lucruri... „Despre aceasta dă mărturie

15. *Ibidem.*

16. *Ibidem.*

și experiența nemijlocită a lucrurilor, dar dă mărturie înaintea de aceasta și cuvântul Scripturii¹⁷. Întâlnim la Sfântul Ioan o exprimare clară a raportului dintre cuvinte, spuse sau scrise, și experiența proprie a lucrurilor: „Verificarea cuvintelor este prin experiența proprie a lucrurilor¹⁸”

Ajuns față în față cu realitățile dumnezeiești, Sfântul Ioan Gură de Aur își exprimă neputința de a le pătrunde cu mintea și, mai ales, aceea de a le exprima. Niciun cuvânt nu poate explica lumina dumnezeiască, slava, strălucirea, prăznuirea... Singura cale de acces este propria experiență (*peira*). Experiența nemijlocită a realităților (a lucrurilor) este un concept gnoseologic și hermeneutic fundamental în teologia Sfântului Ioan, pe care-l vom regăsi constant în întreaga teologie patristică răsăriteană, până la literatura mărturisitoare a Părinților din secolul al XX-lea.

„Explică-mi, dacă poți, ținuturile acelea, luminile, razele, slava, buna-cuviință, strălucirea, prăznuirea. Cine le poate spune pe acestea? Cuvântul? Niciunul! *Numai experiența proprie învață cu limpezime acea strălucire pe cei care se învrednicesc a ajunge la o astfel de vedere.* Îmi închipui că este ca și când s-ar întâmpla unele ca acestea: dacă mai mulți sori ar străluci deodată pe înaltul cerului, sau dacă ar fulgera continuu... Aș spune mai curând că, oricât aș încerca să înfățișez frumusețea aceea, nu voi putea să vorbesc cum se cuvine despre ea. Căci toate exemplele acestea trupești (materiale) sunt insuficiente: strălucirea și slava care vor străluci atunci acolo vor străluci mai presus de orice astfel de frumusețe. Căci trupurile nu vor fi numai nestricăcioase, nici numai nemuritoare, ci se vor îmbrăca și cu slavă de negrăit atunci.”¹⁹

„Împărăția cerurilor, desfătarea bunătăților, plăcere, desfătare, bucurie, fericire... Oricâte aș spune, nu voi putea cu nimic niciodată să înfățișez cum se cuvine lucrurile, ci numai *propria experiență* ne poate învăța această frumusețe. De aceea și profetul spunea: „*Bucură-te în Domnul*” și „*Gustați*

17. και. τουΌτο αυντο. μαρτυραιΌ με.ν και. η` τωΌν πραγμα,των πειΌρα, μαρτυρειν δε. και. προ. τηΌς τωΌν πραγμα,των πει,ρας και. η` τωΌν ΓραφωΌν ανπο,φεισις.

18. De paenitentia PG 49.329.16. Ταχυς ο` Θεο.ς κτι,ζων, βραδυς καταστρε,φων ενπειδηΌ ΘεωΌ| τα. δυ,ο πρε,πονδα· και. γα.ρ ενκειΌνο, δυνα,μεως, και. τουΌτο, ανγαθο,τητος διV υνπερβολη.ν δυνα,μεως ταχυς, δια. πολλη.ν ανγαθο,τητα βραδυς, ελ,εγχος δε. τωΌν ρ,ημα,των. η` πειΌρα τωΌν πραγμα,των. Vεν ενξ η` με,ραις ενποι,ησεν ο` Θεο.ς το.ν ουνρανο.ν και. τη.ν γηΌν, τα. μεγε,θη τωΌν ο`ρε,ων, τα.ς πε δια,δας, τα.ς φα,ραγγας, τα.ς να,πας, τα.ς υ,λας, τα. βλα στη,ματα. πηγα.ς, ποταμου.ς, παρα,δειςον, πασαν τη.ν ο`ρωμε,νην ποικιλι,αν, τη.ν θα,λατταν ταυ,την τη.ν μεγα,λην και. ευνρυ,χωρον, τα.ς νη,σους, τα.ς παραλι,ους χω,ρας, και. τα.ς μεσογει,ους πα,ντα το.ν ο`ρω,μενον τουΌτον κο,σμον, και. το. εν αυντωΌ| κα,λλος, εν ενξ η` με,ραις ενποι,ησεν ο` Θεο.ς.

19. Expositiones in Psalmos PG 55.274.45.

să vedeți că bun este Domnul“.²⁰

Experiența personală nemijlocită a întâlnirii cu Dumnezeu are o singură motivație și o singură finalitate: dorul după Dumnezeu - Creatorul, Proniatorul și Mântuitorul omului și împlinirea acestui dor prin apropierea de El, prin vederea Lui, prin bucuria de a fi în preajma Lui și a te împărtăși nemijlocit de iubirea Lui. Împărtășirea de iubirea lui Dumnezeu și împărtășirea iubirii tale lui Dumnezeu este sensul ultim al existenței omului. Experiența proprie este singura cale de a cunoaște această iubire dumnezeiască, și nu vorbirea cuiva despre aceasta, oricât de desăvârșită ar fi această vorbire.

„Nu există, nu este nimic care să nu fie biruit de dorința arzătoare a omului. Când este însă vorba de dorul omului după Dumnezeu, acesta este mai înalt (mai presus) decât toate. Și nici foc, nici sabie, nici sărăcie, nici boală, nici moarte, nici altceva din toate acestea nu sperie pe cel care a dobândit o astfel de dragoste. Ci, pe toate nesocotindu-le, se va înălța (va zbură) spre cer și nu va fi cu nimic mai prejos decât cei care petrec acolo, nevăzând nimic altceva, nici cer, nici pământ, nici mare, ci având privirea ațintită spre o singură frumusețe, cea a slavei aceleia. Și nici tristețile vieții acesteia nu vor putea să-l umilească, nici dacă s-ar bucura de cele folositoare și îmbucurătoare, nu s-ar semeți și lăuda. Să râvnim această dragoste (căci asemenea acesteia nu mai este niciuna) și pentru cele prezente, și pentru cele viitoare, sau, mai bine, înainte de acestea, pentru însăși natura iubirii. Căci astfel vom scăpa și de chinurile acestei vieți, și de cele ale veacului viitor, și ne vom bucura (desfăta) de Împărăție. Cu toate acestea, nici izbăvirea de gheenă și nici desfătarea Împărăției nu sunt atât de mari, precum cele ce urmează a vă spune: infinit mai mare decât toate acestea este a avea pe Hristos, a fi iubit de Hristos și a iubi pe Acesta. Dacă între oameni întâmplându-se aceasta este mai presus de orice plăcere, când se realizează cele două cu Dumnezeu, *ce cuvânt, ce minte va putea să spună (exprime, să prezinte) fericirea acelu suflet. Nu este nimic altceva decât numai propria experiență (trăire)*. Ca să aflăm (cunoaștem) însă, prin experiența noastră duhovnicească, această bucurie nespusă și viața cea fericită și comoara mulțimii nesfârșite de bunătăți, părăsind toate, să ne dăruim iubirii aceleia și pentru desfătarea noastră negrăită și pentru slava Dumnezeului mult dorit, că Acestuia este slava și puterea, împreună cu Singurul Născut și cu Sfântul Duh, acum și pururea și în toți vecii vecilor. Amin.“²¹

20. η, περιόρα μου, νη του ὄτο διδάσκειν - *Omilia la Romani*, P.G. 60.622.21.

Concluzii

Pentru a concluziona, voi menționa pe scurt că Sfântul Ioan Gură de Aur ilustrează cu multă claritate principii gnoseologice și hermeneutice teologice fundamentale, pe care le vom regăsi la Marii Părinți ai Bisericii, de la Sfântul Grigorie Teologul la Sfântul Grigorie Palama și pe care teologia academică ortodoxă contemporană le recuperează astăzi din ce în ce mai convingător, deși poate prea încet:

1. Primul este acela conform căruia adevărul nu este *în cuvinte, ci în lucruri* sau altfel exprimat, *adevărul nu se confundă cu exprimarea lui*: altceva este adevărul, altceva vorbirea despre adevăr. Confundarea adevărului cu exprimarea lui are consecințe din cele mai nefaste. Nu este locul să le numim aici.

2. Al doilea este acela conform căruia *exprimarea în cuvinte, oricât de reușită ar fi, nu poate epuiza niciodată adevărul despre care vorbește*. Acest principiu este definit în tradiția teologică răsăriteană prin conceptul de apofatism, care este deseori confuz perceput.

3. Un al treilea este cel care percepe *cunoașterea ca pe proces de comunicare între subiecți personali*. Nu există cunoaștere și nici înțelegere decât între existențe personale, între oameni întreolaltă și între oameni și Dumnezeu. În aceste condiții, cunoașterea și înțelegerea au o finalitate foarte concretă: comunicare dintre cei doi ca eveniment existențial și vital, comunicare ca relație de iubire, comunicare ca viață. *Nu este de conceput pentru gnoseologia și pentru hermeneutica teologică actul cunoașterii și al înțelegerii care ar presupune un singur subiect uman și o sumă de informații eventual cuprinse în cărți sau baze de date*.

4. Un al patrulea privește *evitarea exclusivismului biblic*. Acesta decurge din aplicarea celor precedente la Sfintele Scripturi. În viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur, Sfintele sau Dumnezeuieștile Scripturi, cum le numește cel mai adesea, sunt una din multele căi de comunicare dintre Dumnezeu și om. Ele nu pot fi corect înțelese decât ca parte a economiei dumnezeiești, a istoriei iubirii lui Dumnezeu față de oameni. Ele sunt, așa cum le caracterizează Sfântul Ioan, o imensă corespondență de dragoste între Dumnezeu și oameni.

21. *Omilii la Romani*, P.G. 60.474.23.

5. În fine, ultimul ar propune *iubirea ca pe cea mai desăvârșită cale de cunoaștere și de înțelegere*. În cele din urmă, comentând Sfintele Scripturi, Sfântul Ioan Gură de Aur nu rămâne niciodată captiv textului, scrierilor cum spune el, ci devine exeget al realității fundamentale despre care acestea dau mărturie și care se rezumă în: iubirea lui Dumnezeu pentru oameni. Iubirea lui Dumnezeu pentru noi este cheia hermeneutică principală cu care Sfântul Ioan deschide intrarea spre înțelesurile adânci și nesfârșite ale Dumnezeieștilor Scripturi. Exprimarea cu toată claritatea a funcției cognitive excepționale și singulare pe care o are experiența proprie și care nu se poate compara cu aceea pe care o realizăm prin cuvânt sau prin orice alt mijloc al minții.